

Janssen]. – Den Haag: Martinus Nijhoff Publishers, 1974. – 298 S. – (Husserliana, Bd XVII). 11. Husserl E. Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie. Erstes Buch. Allgemeine Einführung in die reine Phänomenologie [neu herausgegeben von Karl Schumann]. – Den Haag: Martinus Nijhoff Publishers, 1976. – 323 S. – (Husserliana, Bd. III/1). 12. Husserl E. Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie. Zweites Buch: Phänomenologische Untersuchung zur Konstitution [herausgegeben von Marly Biemel]. – Den Haag: Martinus Nijhoff Publishers, 1952. – XVI, 483 S. – (Husserliana, Bd IV). 13. Husserl E. Logische Untersuchungen. Erster Bd. Prolegomena zur reinen Logik [herausgegeben von Elmar Holenstein]. – Den Haag: Martinus Nijhoff, 1975. – 256 S. – (Husserliana, Bd. XVIII). 14. Husserl E. Logische Untersuchungen. Zweiter Bd. 1. Teil. Untersuchung zur Phänomenologie und Theorie der Erkenntnis [herausgegeben von

Ursula Panzer]. – Den Haag: Martinus Nijhoff, 1984. – 529 S. – (Husserliana, Bd. XIX/1). 15. Husserl E. Logische Untersuchungen. Zweiter Bd. 2 Teil. Untersuchung zur Phänomenologie und Theorie der Erkenntnis [herausgegeben von Ursula Panzer]. – Den Haag: Martinus Nijhoff, 1984. – (Husserliana, Bd. XIX/2). 16. Husserl E. Phänomenologische Psychologie: Text nach Husserliana; Bd. IX; [herausgegeben von Walter Biemel] – Hamburg: Felix Meiner Verlag, 2003. – 243 S. 17. Husserl Philosophie als strenge Wissenschaft. – Hamburg: Felix Meiner Verlag, 2009. – 87 S. 18. Husserl E. Philosophie der Arithmetik [herausgegeben von Lothar Eley]. – Den Haag: Martinus Nijhoff, 1970. – 283 S. – (Husserliana, Bd. XII). 19. Husserl E. Zur Phänomenologie des inneren Zeitbewusstseins (1893–1917). – Den Haag: Martinus Nijhoff, 1966. – 484 S. – (Husserliana, Bd. X).

Надійшла до редколегії 06.09.13

В. И. Кебуладзе

ПОНЯТИЕ ОПЫТА В РАБОТАХ ГУССЕРЛЯ

В статье идет речь о понятии опыта в феноменологической философии Гуссерля. Автор показывает, что критика психологизма является главным источником феноменологической концепции опыта. Особенное внимание уделяется интенциональности, темпоральности и intersubjectивности как трансцендентальным условиям опыта. В статье также рассматривается связь допредикативного опыта и предикативного суждения. Автор также исследует феноменологическую концепцию пассивного синтеза на фоне внутреннего сознания времени. Жизненный мир представлен как одна из важнейших тем феноменологии Гуссерля.

Ключевые слова: допредикативный опыт, жизненный мир, интенциональность, intersubjectивность, пассивный синтез, опыт, предикативное суждение, психологизм, темпоральность.

V. I. Kebuladze

CONCEPT OF EXPERIENCE IN HUSSERL'S WORKS

The article deals with the concept of experience in the Husserl's phenomenological philosophy. The author shows that critique against psychologism is the main source of the phenomenological concept of experience. The main attention is given to intentionality, temporality and intersubjectivity as transcendental conditions of experience. The connection of prepredicative experience and predicative judgment are also raised in the paper. The author also examines the phenomenological conception of passive synthesis against the background of the internal time of consciousness. The life-world is presented as one of the main topics of Husserl's phenomenology.

Keywords: experience, intentionality, intersubjectivity, life-world, passive synthesis, predicative judgment, prepredicative experience, psychologism, temporality.

УДК 17.026.4:316.3

О. М. Кожем'якіна, доц., Черкаський державний технологічний університет

ПРОБЛЕМА ДОВІРИ В КОНТЕКСТІ ВИКЛИКІВ СУЧАСНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

Стаття присвячена аналізу причин проблематизації та актуалізації довіри в умовах сучасного цивілізаційного розвитку, звертаючи увагу на суперечливість процесів глобалізації та інформатизації, а також загострення глобальних проблем людства. Досліджується ціннісне підґрунтя феномена довіри в контексті соціальної етики.

Ключові слова: довіра, цивілізація, глобалізація, цінність, відповідальність, ризик.

Ситуація глобалізованої сучасності відзначається надзвичайно динамічними змінами в усіх сферах життя, інтенсифікацією та розширенням соціальних взаємин в світовому масштабі, що спричинює, зокрема, і суттєві ціннісні трансформації, які, згідно Р. Інглхарту, набувають ознак "постматеріальності", акцентуючись на проблемах якості життя (переважно в екологічному, етичному та естетичному вимірах) та ідеалах самовираження [7]. Саме цінності як загальновизнані уявлення про бажане, найкраще, значуще є чинниками, що визначають пріоритети розвитку сучасної цивілізації, її перспективи та шляхи подолання кризових явищ, що зумовлює питання співвідношення традиційних та нових, відповідних часу, ціннісно-нормативних орієнтирів. Пріоритетними мають стати саме ті цінності, що уможливають відповідальне та узгоджене співіснування у безпечному середовищі (соціальному, природному, культурному, економічному, політичному тощо), особливо враховуючи численні кризи, що супроводжують людство останнім часом (екологічну, економічну, фінансову, політичну, екзистенційну тощо). Ситуація, в якій опинилось людство, може бути окреслена, згідно К.-О. Апелю, як етична проблема, точніше, макроетична, оскільки мова йде про спільну відповідальність в умовах спільної небезпеки (ядерної тотально-нищівної війни, руйнації людської еко- та біосфери), яка й кидає виклик моральному розуму [1, с. 38].

Однією з сучасних криз постає також і досить небезпечна соціальна криза – криза довіри, що фактично постає кризою ресурсів довіри, фіксуючи брак надійності та передбачуваності соціальних відносин, зниження

якості громадянського суспільства та правової держави, актуалізуючи, зокрема, розробку ціннісно-нормативних підстав проблематики довіри в аспекті соціальної етики на різноманітних рівнях соціальної взаємодії – від міжособистісних взаємин до міжнародних відносин. Створення атмосфери довіри в світовому масштабі потребує глобальної кооперації зусиль, що ускладнюється численними конфліктами, протистояннями, суперечками. Особлива значущість довіри в сучасному світі виявляється саме завдяки її інтегративному, регулятивному та легітимативному потенціалу як ключової основи узгодженої взаємодії та політичного порядку, що проблематизується неспівпаданням та жорстким конфліктом мотивів, потреб, цінностей.

Науковий інтерес до феномена довіри спостерігається порівняно недавно, в другій половині ХХ століття, значно актуалізуючись на межі тисячоліть. Більшість дослідників сходяться на тому, що довіра є суто сучасним явищем, затребуваність та дієвість якого значно посилюються в умовах збільшення непевних соціальних контактів, структурної диференціації та загального системного ускладнення соціуму. Однією з причин наукової зацікавленості феноменом довіри є також значний дефіцит довіри в усіх сферах сучасного соціуму, що також посилює дослідницький інтерес та актуалізує зазначену проблематику, особливо враховуючи динамічні зміни та численні виклики, що супроводжують сучасну цивілізацію останнім часом.

Цікавим є факт, що найпомітнішими серед наукових розвідок з проблематики довіри постають праці тих ав-

торів, які цікавляться глобалізаційними та цивілізаційними змінами в сучасному світі: Ф. Фукуяма ("Кінець історії та остання людина" та "Наше постлюдське майбутнє") [10], Е. Гідденс ("Нестримний світ: як глобалізація перетворює наше життя", "Наслідки сучасності") [12], Н. Луман ("Соціальні системи", "Суспільство суспільства") [13], П. Штомпка ("Соціологія соціальних змін") [8], що свідчить про актуалізацію довіри як однієї з ключових проблем сучасності, тісно пов'язаної з питаннями безпеки та ризику. Серед вчених, що безпосередньо звертались до аналізу причин кризових явищ у сфері відносин довіри, також слід відзначити Д. Гамбетту, Б. Міцгал, Р. Хардіна, М. Гартмана, Б. Барбера, Е. Усланера та ін. Але, незважаючи на значну кількість праць з проблематики довіри як ознаки сучасності, все ж залишається недостатнім виявлення ціннісно-нормативних підстав специфіки функціонування довіри в умовах сучасної соціальної реальності.

Тому метою даної праці є виявлення підстав проблематизації довіри на сучасному етапі цивілізаційного розвитку, враховуючи ціннісно-нормативну трансформацію в умовах глобалізації та інформатизації.

Ситуація, в якій опинилась сучасна цивілізація, може бути окреслена в термінах значних змін та випробувань, ускладнюючись численними загрозами нечуваних раніше масштабів та гостроти. В умовах глобалізаційних процесів, які спричинюють зміни в звичних соціальних зв'язках та механізмі соціального порядку, різноманітні політичні, фінансові, економічні, екологічні, культурні, соціальні проблеми сучасності потребують негайного вирішення, ключовим аспектом якого постає саме етична проблематика, а точніше, вироблення ціннісно-нормативних регуляторів злагожденного та відповідального співіснування в соціальному та природному середовищі. Згідно К.-О. Апелю, попередня етика мала справу переважно з орієнтирами доброї волі, що відображає виключно особисті наміри, а не успішність наших дій у світі. Але в ситуації загострення глобальних проблем сучасності "саме за успішність наших дій – або, інакше кажучи, за ризик планетарного масштабу від прямих та непрямих наслідків нашої технічно-індустріальної активності – ми й повинні були б сьогодні нести відповідальність" [1, с. 22], актуалізуючи етику відповідальності як "етику комунікативної взаємодії інтересів та обговорення ситуації" [1, с. 23]. В цьому контексті довіра може бути трактована наступним чином: в аспекті покладання на волю Іншого – як максима наміру, в аспекті очікування надійності – як максима ефективності функціонування інституцій, в аспекті переконаності в безпеці – як максима колективної відповідальності за успішність дій в глобальному масштабі.

Серед багатьох визначень цивілізації, які є досить неоднозначними та суперечливими в аспекті розуміння стадіальних чи локальних утворень та їх співвідношення (М. Данилевський, О. Шпенглер, А. Тойнбі, Е. Хантінгтон та ін.), звернемось до так званого "процесуального" визначення, яке орієнтує на становлення нормативних типів поведінки та досягнення бажаних ідеалів людської культури. Такий процесуальний контекст тлумачення цивілізації, властивий початковим етапам становлення цього терміну (Мірабо, Ленге, А. Фергюсон), більшу значущість надає саме процесу цивілізування конкретного суспільства, а не лише його "стану" [3, с. 256], досліджуючи процес наближення до стану високої моральності. Е. Бенвеніст, поділяючи думку щодо значущості концепту цивілізації в ряду тих, які несуть з собою нове бачення світу, досліджує семантичні особливості терміну "цивілізація" та виявляє свого роду початкову "дієслівність" цивілізації, в якій засадни-

чим є процесуальне значення "цивілізувати". Згідно Мірабо, справжня суть цивілізації – у процесі забезпечення засад та форм чеснот, у тих діях, що мають на меті "зробити людину і суспільство більш вихованими, привити людині навичку мимовільного дотримання пристойностей та сприяти пом'якшенню звичаїв суспільства" [3, с. 389].

Таким чином, даний контекст розуміння цивілізації зосереджує увагу на етапах, шаблях руху до певного стану моральності та соціальних засобах його досягнення, що, зрозуміло, значно сприяє розповсюдженню культури довіри та її стабілізації, незважаючи на значні потрясіння. Як зазначає І. Бойченко, з часом нормативним все ж стає стабільне, "станове" розуміння поняття "цивілізація", зберігаючи процесуальне розуміння відносно окремого людського індивіда, а не суспільства [4, с. 258]. Але все ж спрямований фокус процесуального розуміння цивілізації в аспекті ціннісного, моральнісного становлення суспільства є в сучасній ситуації загострення глобальних проблем надзвичайно актуальним, особливо в аспекті формування культури довіри та відповідальності як цивілізованих рамок взаємодії та організації життєдіяльності як на рівні окремого суспільства, так і в світовому масштабі.

Одним з викликів сучасної цивілізації є процеси глобалізації та інформатизації, які виявляються надзвичайно впливовими і досить неоднозначними. Більшість вчених сходяться на тому, що глобалізація як "невблаганна доля людства та незворотний процес" [2, с. 6] дає як великі шанси, нові можливості, так і приховує значні небезпеки. Серед суперечливих наслідків глобалізації З. Бауман виокремлює глокалізацію, стиснення простору/часу, соціальну та майнову поляризацію, просторову сегрегацію, відділення та відчуження, а також розрив між елітами та іншим населенням, фіксуючи значні проблеми у сфері цінностей: "центри, де виробляються сенси й формуються цінності, сьогодні вирізняються екстериторіальним характером і уникають місцевих обмежень – утім, це не має нічого спільного зі станом самої людини, що її покликано наповнювати змістом ці ідеї й цінності" [2, с. 7]. Досить розповсюдженим є загальне відчуття тривожності, занепокоєння майбутнім, виникає дезорієнтація, фрустрація, втрачаються традиційні життєві основи. Довіра, зінтерпретована як очікування безпеки, порядку та надійності, зазнає значних випробувань на міцність в ситуації глобалізації, коли, згідно З. Бауману, турбота про особисту безпеку "перевантажується" заклопотаністю, "зумовленою іншими найважливішими аспектами існування в сьогоднішньому світі – незахищеністю й непевністю" [2, с. 9]. Така незахищеність та непевність підриває основи онтологічної довіри, що й зумовлює тривожність, гостру соціальну невизначеність, страх.

Про світову тенденцію зниження загального рівня міжособистісної та генералізованої довіри, а також втрату суспільної довіри до переважної кількості інституцій свідчать численні дослідження, зокрема, "Trust Barometer" [11] та "World Values Survey – WVS" [14]. Слід зазначити, що, згідно результатам глобальних досліджень "Trust Barometer 2012", по всьому світу фіксується різке зниження суспільної довіри, особливо до державної влади, відображаючи загальне незадоволення діяльністю переважної кількості інституцій.

Спостерігається також значне зниження споживачької довіри до якості пропонованих товарів та послуг, що свідчить про зменшення упевненості в їх надійності та недостатній контроль за їх якістю. Зазначені процеси демонструють, зокрема, кризу довіри до так званих "абстрактних систем", під якими Е. Гідденс розуміє експер-

тне знання, символічні знаки (гроші, віртуальні засоби обміну, правила їх застосування, дипломи та ін.) [5, с. 211–216], причому довіра в умовах складноорганізованого та важкопрогнозованого "суспільства ризику" виконує функції мінімізації ризику шляхом базованого на раціональному розрахунку, досвіду, репутації та інтуїції оптимального балансу довіри та прийнятного ризику. Розрізнення довіри та упевненості може реалізуватись завдяки розрізненню ризику та небезпеки: ризик містить в собі певне співвідношення небезпек і шансів, останні можуть поставати у вигляді відкритих можливостей у принципово невизначеному майбутньому, відносини довіри передбачають ризик, відносини упевненості – небезпеку. Досвід безпеки, з точки зору Е. Гідденса, спирається на розумний баланс довіри та прийнятного ризику.

Таким чином, проб лематизація довіри постає одним з яскравих механізмів демонстрації ускладнення сучасного соціуму, характерними ознаками якого є, згідно Е. Гідденсу, відрив від усіх традиційних способів соціального порядку, наслідком чого є соціальна невизначеність; глобальність простору, що посилює взаємозалежність, одночасно роз'єднуючи та об'єднуючи, та дає можливість вибору, відкриваючи як нові альтернативи, так і посилюючи ризики; масштаб змін та їх динамізм як значно збільшену швидкість усіх суспільних процесів; специфічні зміни у внутрішній природі сучасних інститутів, що функціонують на основі абсолютно інших принципів та являють собою завдяки новій ролі знання (інформації) нові форми організації життя та підтримки соціального порядку, зокрема, глобального, контролю та перевірки, сприяючи стабілізації невизначеності [5, с. 114–117]. Довіра в цьому контексті постає засобом стабілізації соціальних зв'язків завдяки унормованому дотриманню зобов'язань (як особистісних, так і абстрактних), компетентності, а також розвиненому комплексу певних моральних чеснот, як-то відповідальності, чесності, щирості, відкритості тощо, та моральному імперативу "незловживання" інтересами суб'єктів довіри, причому однією з базових ознак довіри є усвідомлений ризик та, незважаючи на це, все ж очікування надійності та безпечності взаємин.

Але, незважаючи на спільні ознаки процесів глобального системного ускладнення сучасного соціуму та загальної тенденції зниження довіри, все ж в кожній країні складається власна "картина довіри", що багато в чому залежить від традиційних засад конкретного соціуму та сформованих ціннісно-нормативних стандартів та культурних навичок, що сприяють чи перешкоджають формуванню культури довіри. Як вдало підмічає П. Штомпка, спираючись на висновки Ф. Фукуяма про особливості економічного та культурного розвитку країн з різним рівнем довіри, країни з високим рівнем довіри (Японія, Германия, США, Норвегія, Швеція, Голландія) керуються авансованим принципом "інший вартий довіри до тих пір, доки не виявиться обманщиком", країни ж з низьким рівнем довіри (Італія, Франція, Росія, Польща, Бразилія, Нігерія) озброєні протилежним, захисним принципом: "кожний є обманщиком, злочинцем, хабарником, доки не доведе власну порядність" [8, с. 410]. Досить часто для аналізу динаміки та специфіки функціонування довіри в сучасному суспільстві використовують так звану "клінічну" термінологію, визначаючи довіру "ознакою суспільного здоров'я" та виявляючи "симптоми" недовіри. Продовжує цю тенденцію і П. Штомпка, досліджуючи довіру в контексті концепції "культурної (або соціальної) травми", "травми великих перемін", відображаючи довіру як соціальне явище, надзвичайно тендітне та чутливе до негативних соціальних подій [9].

Ф. Фукуяма аналізує проблему довіри в культурологічному ключі як поєднання традиційної культури з потребами сучасних інституцій. Окрім того, вчений звертає увагу на те, що проблематика довіри в сучасному світі значно актуалізується завдяки розгляду довіри як ключового елемента соціального капіталу, насиченість яким має вирішальне значення для подальшої долі всього соціуму, його структуризації, ефективного функціонування інституцій, та, в кінцевому рахунку, визначає місце в глобальному розподіл праці [10, с. 529].

Також науковою спільнотою фіксується чіткий причинний зв'язок тенденцій зниження рівня довіри та зростання недовіри з визначальною ознакою періоду пізньої сучасності – динамічними глобалізаційними процесами. Зокрема, П. Штомпка, визначаючи в якості базових підвалів довіри стратегічну калькуляцію надійності, розповсюджену культуру та моральний імпульс довіри, задається питанням причинного впливу глобалізації як на раціональний розрахунок достовірності і надійності, так і на культурне оточення, формування клімату довіри в суспільстві. В результаті детального аналізу глобалізаційних тенденцій та особливостей процесу формування культури довіри вчений доходить висновку, що глобалізація послаблює чинники, які сприяють розповсюдженню суспільної довіри, та підриває довіру в цілому внаслідок утруднення розрахунку надійності, оцінки відкритості партнерів (через спрощення, спотворення, маніпуляції, інформативну селекцію ЗМІ, появу анонімного та віртуального Іншого, збільшення числа неконтрольованих та непевних контактів); зниження нормативної згуртованості через зростаючий аксіологічний плюралізм, аномію та етичний релятивізм; зменшення результативності контролюючих та регулюючих інституцій; зростання тривожності, зокрема, через дії глобальних терористичних мереж; зниження стабільності життєвих ситуацій та значне збільшення кількості ризиків [8, с. 414–422].

На суттєвому впливі глобалізаційних процесів на всі сфери сучасного життя наголошує також і О. Гьофе, який стверджує, що глобалізація узаasadничує появу "загальносвітового суспільства як спільноти єдиної долі", що спричинене створенням глобального поля взаємин як плетива впливів та зв'язків, що дають як нові шанси, відкривають перспективи, так і приховують нові небезпеки та нові обмеження" [6, с. 16]. Відзначаючи суперечливість, неоднозначність та впливовість глобалізації, О. Гьофе з позицій політичної філософії виокремлює три основні виміри глобалізації: 1) властиве світовій спільноті насильство, що у вигляді воєн, припинень, експлуатації, колонізації та ін. постає загрозою людському життю та добробуту; 2) наявність у людства здатності до взаємодії, що слугує збереженню суспільного та індивідуального життя та добробуту; на фоні зростання спільної, всесвітньої відкритості та публічності збільшується кількість міжнародних організацій та ініціатив, що мають культурну, економічну, політичну, технічну, екологічну та ін. спрямованість. Причому розширення світових контактів сприяє електронна світова мережа, своєрідно "демократизуючи" простір шляхом надання рівних можливостей будь-яким географічним місцинам; 3) глобальна кооперована спільнота має не лише зв'язок з довірою, любов'ю та дружбою, а й зі змаганням та конкуренцією, що зумовлює не тільки завзяття, творчість та готовність ризикувати, а й значні негаразди у вигляді безробіття та забруднення довкілля, формуючи "спільноту злиднів та страждань" [6, с. 16–20].

Своєрідною відповіддю на зазначені виклики глобалізації, провідними складовими якої є нормативна модернізація та економічна раціоналізація, може бути,

згідно О. Гьофе, реалізація щонайменше трьох наступних завдань: створення правового та мирного устрою задля подолання глобального насильства; створення чесних рамок діяльності глобальної спільноти, починаючи з захисту від виснажливої конкуренції та сягаючи забезпечення мінімальних екологічних та соціальних прав; ключовими проблемами постають не лише питання глобальної справедливості, актуалізовані голодом та бідністю, а й глобальної солідарності та глобальної любові до ближнього [6, с. 26]. Слід зазначити, що реалізація кожного з названих завдань потребує певного рівня цивілізованості світової спільноти, де ключову роль відіграє створення культури довіри в світовому масштабі, причому саме довіра є фундаментальною основою глобального миру.

Таким чином, враховуючи артикульовані О. Гьофе глобальні ракурси бачення людства, що не обмежуються лише економічними наслідками, а враховують і політичні, культурні, правові, екологічні та ін. зміни, сучасна цивілізація епохи глобалізації постає як "спільнота єдиної долі", фіксуючи посилену взаємозалежність, що сприяє актуалізації солідарності та довіри як інтегративної, регулятивної та орієнтаційної передумови взаємодії; як "спільнота насильства", що відображає деструктивний та небезпечний потенціал маніпуляції, експлуатації, поневолення, фізичного знищення, що, спричинює значне зниження довіри в світовому та регіональному масштабі та тоталізацію цілком виправданої недовіри; як "спільнота взаємодії", яка, на щастя, має потенціал кооперації та здатна до взаємовідповідальності, що й сприяє формуванню культури довіри як на мікро-, так і макрорівнях, враховуючи також збільшення міжнародних правозахисних організацій та "глобальний розголос" нехтування правами людини; як "спільнота злиднів та страждань", що, враховуючи демографічні проблеми та засилля фінансової цивілізації, значно загострює проблему довіри та посилює соціальне напруження внаслідок поглиблення майнової прірви, коли багаті стають багатшими, а бідні – біднішими, демонструючи брак соціальної справедливості та соціальної відповідальності.

В контексті викликів сучасної цивілізації людство також може бути окреслене як "спільнота ризику" (У. Бек, Е. Гідденс), "спільнота споживання" (Ж. Бодрійяр), "спільнота реальної віртуальності" (М. Кастельс) тощо, надаючи проблемі довіри нових аспектів аналізу – від вдосконалених маніпулятивних технологій, поширення комунікацій з "віртуальним" Іншим, збільшення числа та масштабності ризиків, засилля фінансової цивілізації – до вимушеної необхідності прийняття значної кількості рішень в принципово невизначеному середовищі та тотального контролю, що іноді приймає форми уніфікованих технологій механізованих маніпуляцій.

Отже, серед викликів глобалізації, які суттєво впливають на атмосферу довіри в сучасному світі, можемо відзначити наступні:

1) надзвичайно швидкі темпи змін (не тільки кількісних, а й суттєво якісних), що формує подальшу проблематику довіри в аспекті зниження передбачуваності взаємин та їх надійності, що призводить до дестабілізації довіри та її значних трансформацій в бік "зубожіння" ресурсів довіри;

2) розширення так званого "спільного простору" шляхом включення у сферу взаємодії Іншого (як Чужого, Ворожого, Анонімного, Віртуального, Третього), що загострює питання ідентичності, вироблення нормативних контекстів співіснування з Іншим в мультикультурному просторі;

3) прискорена руйнація всього звичного, надійного, традиційного, що висвітлює проблему екзистенційної

довіри в аспекті посилення тривожності та занепокоєння майбутнім в ситуації невизначеності;

4) розмитість та необов'язковість норм, а також принципова невизначеність майбутнього зумовлює аналіз довіри в контексті понять ризику та розрахунку цього ризику;

5) внаслідок руйнації "кордонів" та різноманітних просторово-часових бар'єрів зростає відкритість та незахищеність, що актуалізує такі ключові ознаки довіри, як вразливість та залежність;

6) занадто швидке збільшення обсягу інформації та її постійне оновлення, а також відсутність можливості отримати достатню кількість інформації про суб'єктів довіри призводить до визначення сучасної ситуації довіри як нестачі інформації, що також посилює невизначеність та зумовлює невідповідність відносин довіри.

Як зазначає П. Штомпка, глобалізація, з одного боку, є одним із суттєвих чинників, що спричинює ерозію довіри, руйнуючи довіру на локальному рівні, з іншого ж боку – створюються "механізми відродження довіри в більш широкому, ніж традиційний, масштабі та на більш високому, ніж традиційний, рівні, а саме – як глобальна довіра" [8, с. 431].

Таким чином, в сучасній цивілізації, розглянутій як "спільнота взаємозалежності та єдиної долі", "спільнота взаємодії", "спільнота ризику", "спільнота злиднів та страждань", "спільнота споживання", "спільнота насильства та маніпуляції", з'являються нові форми та масштаби соціальних взаємодій та протистоянь, що, з одного боку, значно проблематизує довіру, кризовість якої супроводжується посиленням тривожності, розчарування, підозрливості, фрустраційних явищ, а з іншого – актуалізує довіру в якості синергійного механізму соціального узгодження, розрахунку зниження ризику, забезпечення онтологічної безпеки завдяки унормованому спільно визнаному ціннісному порядку, демонструючи спроможність до пристосування в динамічному сучасному суспільстві зростаючої складності та збільшення загроз, що й зумовлює необхідність виведення довіри з модальності оптативу в статус імперативу.

Внаслідок кардинальних змін на макро- та мікрорівнях сучасної цивілізації відбувається формування нових форм життєдіяльності, що базуються на ціннісно-нормативних засадах, відповідних сучасній ситуації глобальних взаємозалежностей, враховуючи макроетичний вимір питань збереження природи, людства та створення гідного людини соціального простору. Проблему довіри в сучасному світі слід розглядати в контексті понять очікування безпеки (онтологічної, екзистенційної, соціальної, екологічної та ін.) та усвідомленого (прийнятого) ризику, причому специфіка довіри виявляється саме у розрізненні ризику та безпеки, нормативності добровільно взятих зобов'язань, а також взаємному ціннісному відношенню до Іншого (як персоніфікованого, так і деперсоніфікованого) як надійного, відповідального та компетентного учасника соціальної взаємодії. Формування культури довіри на рівні світової спільноти значно актуалізується в контексті відповіді на головний виклик сучасної цивілізації – збереження людства як спільноти, що має гуманні орієнтири та базується на традиційних цінностях – людяності, солідарності, справедливості, толерантності, відповідальності (зокрема, екологічної), які в нових умовах отримують нові масштаби та сфери втілення в контексті формування нових імперативів сучасності.

Список використаних джерел

1. Апель К.-О. Дискурс і відповідальність: проблема переходу до постконвенціональної моралі / [пер. з нім. В. Кулліна]. – К.: Дух і Літера, 2009. – 430 с. 2. Бауман З. Глобалізація. Наслідки для людини і суспі-

льства / [пер. з англ. І. Андрущенко]. – К.: Вид дім "Києво-Могилянська академія", 2008. – 109 с. 3. Бенвенист Э. Цивилизация. К истории слова // Общая лингвистика. – М.: Прогресс, 1974. – 448 с. 4. Бойченко І. В. Філософія історії: Підручник. – К.: Т-во "Знання", КОО, 2000. – 723 с. 5. Гидденс Э. Последствия современности / [пер. с англ. Г. Ольховикова, Д. Кибальчича]. – М.: Праксис, 2011. – 352 с. 6. Гюффе О. Демократія в епоху глобалізації / [пер. з нім. Л. А. Ситніченко, О. Ж. Лозінської]. – К.: ППС-2002, 2007. – 436 с. 7. Инглхарт Р., Вельцель К. Модернизация, культурные изменения и демократия: Последовательность человеческого развития / [пер. с англ. М. Коробочкина]. – М.: Новое издательство, 2011. – 464 с. 8. Штомпка П. Доверие – основа общества / [пер. с пол. Н. В. Морозовой]. – М.: Логос, 2012. – 440 с. 9. Штомпка П. Со-

циальное изменение как травма (статья первая) / [пер. А. Ю. Мосеевой и Н. В. Романовского] // Социологические исследования. – 2001. – № 1. – С.6 -17. 10. Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию / [пер. с англ. Д. Павловой и др.]. – М.: АСТ: Ермак, 2004. – 730 с. 11. Edelman Trust Barometer – 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://trust.edelman.com>. 12. Giddens A. The Consequences of Modernity. – Cambridge: Polity Press, 1990. – 412 p. 13. Luhman N. Trust and Power. – Chichester: Wiley, 1979. – 208 p. 14. World Values Survey (WVS): The World's Most Comprehensive Investigation of Political and Sociocultural Change [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldvaluessurvey.com>.

Надійшла до редколегії 06.09.13

О. Н. Кожемякина

ПРОБЛЕМА ДОВЕРИЯ В КОНТЕКСТЕ ВЫЗОВОВ СОВРЕМЕННОЙ ЦИВИЛИЗАЦИИ

Статья посвящена анализу причин проблематизации и актуализации доверия в условиях современного цивилизационного развития, обращая внимание на противоречивость процессов глобализации и информатизации, а также обострения глобальных проблем человечества. Исследуются ценностные основания феномена доверия в контексте социальной этики.

Ключевые слова: доверие, цивилизация, глобализация, ценность, ответственность, риск.

O. M. Kozhemiakina

THE PROBLEM OF TRUST IN THE CONTEXT OF CHALLENGES OF THE MODERN CIVILIZATION

The article is dedicated to the analysis of the reasons of problematization and actualization of trust under existing conditions of modern development of civilization, paying attention to the inconsistency of the processes of globalization and informatization, and also to the aggravation of the global problems of humanity. Are investigated the value bases of the phenomenon of trust in the context of the social ethics.

Keywords: trust, civilization, globalization, value, responsibility, risk.

УДК 13

Mir-Mohammadi Seyed Mohammad H., PhD student, Taras Shevchenko National University of Kyiv

WHY I AM NOT A NON-COGNITIVIST

Do we live in a world which contains no objective values? Non-cognitivists are those who think that we live in a world which contains no objective values. The source of value is thus in ourselves; each of us makes his own decision. Indeed, each of us has to decide what values he is to live his life by and the rest of us should respect the sincerity of those choices. Opposed to the non-cognitivist is the moral realist, who claims that moral values are to be found in the world, and that there are moral truths which we can discover. In this paper, several challenges for non-cognitivism will be presented. Then it will be concluded that although non-cognitivism appears self-evident, it cannot be considered as an acceptable viewpoint.

Keywords: moral realism, cognitivism, non-cognitivism, the desire theory.

There is a debate between two sharply contrasting views of morality. On the one side are ranged those who think, roughly, that we live in a world which contains no objective values. Because we are creatures with certain feelings, needs and desires, we react favorably to some actions and unfavorably to others. The source of value is thus in ourselves. This position goes naturally with the view that there are no moral truths. In this view, the agent may feel that what matters is not that they make the right decision but that each of us makes his *own* decision. Each of us has to determine what the right thing is for him or her. Each of us has to decide what values he is to live his life by and the rest of us should respect the sincerity of those choices. This view of morality is usually called non-cognitivism.

Opposed to the non-cognitivist is the moral realist, who claims that moral values are to be found in the world, and that there are moral truths which we can discover. What is morally right or wrong does not depend, in the way that the non-cognitivist suggests, on how we feel about it.

Therefore, the first appears to lead to the view that there is nothing independent of our moral opinions that determines whether or not they are correct; the second runs counter to that conclusion. Those more under the influence of the second will see moral experience as a matter of trying to *find* a value that is already there. So the issue for debate becomes, as David McNaughton presents, "are we to picture ethical thinking as a matter of creating or inventing values or rather as a matter of discovering or recognizing values that exist independently of us?" [1, p. 4].

There are challenges to non-cognitivism. Here I present five possible challenges to this account. Four of them, which will be expressed in nutshell, can be traced in other

literature [5, p. 18–20; 9, p. 214] and the last one is a religious-based challenge refers to the postulate that the holy, religious books have ethical parts which should be explained ethically by a complete, ethical doctrine.

The denial of a moral reality seems to render the notion of moral truth problematic. If there is no moral reality, then there is nothing for our moral opinions to be true of. Yet the claim that moral judgments do not have a truth-value – that is, cannot be properly said to be true or false – seems to fly in the face of our normal thought and speech. The second challenge explains that how non-cognitivism threatens all moral justifications. If there is nothing in the world for our moral opinions to be true of, to what can we point if we wish to justify our moral views? If our moral convictions are challenged can we produce any good reasons in support of them? Thirdly, it looks as if the non-cognitivist must deny that we can observe value, for there is nothing there to observe. This claim is counter-intuitive. Our experience of the world, as McNaughton states, does seem to involve experience of value, both moral and non-moral: we hear the beauty of Beethoven's music; we see the children's cruelty to the animals and so on. Furthermore, the claim that there is no moral reality, itself stands in need of justification. By what criterion do we decide what properties there are in the world? How do we determine whether some aspect of our experience represents, or fails to represent, a real property to us? Non-cognitivism faces the challenge of providing a general account of the distinction between what is really there and what only appears to be there.

Another debate between the moral realist and non-cognitivist arises when it comes to explaining moral motivation. The non-cognitivist embraces the belief-desire theory